

Tradice a perspektivy naší didaktiky

Josef Maňák

Máme-li dnes navazovat na naše přerušené demokratické tradice, nemůžeme nepřipomenout první konference Československé pedagogické společnosti v šedesátých letech, které se pokoušely udržet nezbytnou kontinuitu. První konference ČSPdS, která se konala v roce 1965 v Trnavě, se zabývala kritickým hodnocením pedagogiky v uplynulém dvacetiletí. S odstupem času se stále více zhodnocuje odvaha a jasnozřivost některých hlasů, které na konferenci zazněly. Olomoucká konference v roce 1966, které se již zúčastnili i západoevropští pedagogové, vytvořila částečné podmínky pro začínající dialog mezi Západem a Východem. Zvlášť si však zasluhuje pozornost pražská konference v roce 1968, která se pokusila analyzovat konkrétní dosažené výsledky a nastínit další úkoly a perspektivy. Účastníci konference se vyznačovali odhodláním přispět svými silami reformě společnosti ve výchovně vzdělávací oblasti. Bylo také co hodnotit, neboť i poměrně krátké období politického uvolnění mohlo vykázat celou řadu originálních prací.

Tuto relativně příznivější situaci sdílela i didaktika. Ve svém referátu O stavu a perspektivách rozvoje československé didaktiky (Pedagogika, 1969, č. 1, s. 31–46) jsem se pokusil poměrně podrobně zmapovat celkovou zeň didaktických prací, poukázat na dosažené úspěchy, ale odhalit i bílá místa, která by bylo potřeba zaplnit. Už tehdy bylo také zřejmé, že ve srovnání s některými jinými zeměmi neoplýváme pracemi z oblasti didaktické teorie. Zdá se, že tento stav trvá dosud, ale navíc se zřejmě snížila i kvantita publikací. Malá chuť publikovat je u mnohých autorů ovlivněna i vyčkávací opatrností, i když nelze nevidět také ztížení publikačních příležitostí. Avšak na tradice usilovné, intenzivní práce těchto let, která byla vykonána v nepříznivých podmínkách, bychom měli navázat a plně využít dnešních možností svobodné společnosti k řešení současných naléhavých problémů.

Protože však po velkém přelomu vlastně začínáme znovu, je nezbytné ohlédnout se po ještě starších tradicích. Především se musíme vyrovnat s odkazem první republiky a jejich protagonistů — Chlupa a Příhody. Je paradoxní, že dosud nebylo rehabilitováno úsilí reformních pokusníků, jejichž odkaz není možné neznat. Překvapuje proto, realizují-li různí podnikatelé své pedagogické koncepce bez znalosti výsledků, kterých dosáhli jejich pozoruhodní předchůdci. Myslím však, že bychom se měli při hledání pevných základů v našich pokrokových tradicích obrátit do ještě hlubší minulosti — až ke Komenskému. V letošním jubilejním roce se mohl každý přesvědčit, že jeho dílo nás může stále inspirovat. Nebylo by dobré, kdyby ze všech

oslav zbyla jen rétorická pěna, kterou odnese čas, jak je již na to veřejností upozorňováno.

Při všech návratech do minulosti by však také nemělo jít o nekritické přejímání uznávaných vzorů a autorit, nýbrž v první řadě o vědeckou analýzu koncepcí, teorií a výchovně vzdělávací praxe a o navazování na vše, co vede dopředu. To platí i o nedávno překonaném období reálného socialismu, jehož dědictví nás stále v nejrůznějších formách nepříznivě ovlivňuje a zatěžuje. Objektivní analýza je však pro další rozvoj nezbytná, protože se objevují tendence se těchto negativních jevů minulosti nedotýkat.

Tradice mají význam hlavně tehdy, jestliže pomáhají lépe řešit současné problémy a upřesňovat další perspektivy. Jaké jsou tedy současné aktuální úkoly naší didaktiky? Myslím, že prvořadým úkolem teoretické práce i výchovně vzdělávací praxe by mělo být úsilí o demokratizaci vzdělání. Je to úkol obtížný, složitý a dlouhodobý, který je však nutno začít řešit ihned. Úkoly naší školy pro rozvoj demokratického myšlení a chování v sobě zahrnuje několik hledisek, a to od aspektů filozofických, etických i politických až po aspekty praxeologické vztahující se na každodenní činnost. Tato naléhavá společenská potřeba vytváří pro didaktiku, a nejen pro ni, novou situaci, je totiž třeba přistoupit k výchovně vzdělávací problematice novým způsobem. Dále je nezbytné pojmout didaktické jevy systémově, rozvíjet činnostní pojetí výuky, hledat alternativní cesty k dosažení pluralitních cílů, vyrovnat se se stále náročnějšími a naléhavějšími potřebami moderní společnosti na vzdělání. Jak jinak však lze splnit tyto úkoly, jestliže se v didaktické teorii a ve vyučovací praxi nezvýrazní subjektivní faktory, nebude-li se klást důraz na rozvoj žákovské aktivity, samostatnosti a tvořivosti.

Zvlášť bych chtěl upozornit na naléhavou potřebu podrobně a do hloubky se zabývat problematikou kurikula. Ačkoliv právě v této oblasti lze navázat na významné podněty z minulosti, nejsou v současnosti k dispozici studie, které by umožnily vědecké řešení výběru učiva, tvorby učebnic nebo stanovení standardů. Tradiční zátěž didaktického materialismu brání účinnějšímu zavádění aktivizujících metod, realizaci problémové výuky i tvořivé práci žáků. Jaké překážky je třeba ještě zdolat, aby se naše škola změnila ve školu „líbeznou“, jak si ji představoval Komenský!

Velice moc chybí naší škole pokusnictví, inovační snahy učitelů, tvořivost pedagogů. Provádí se málo výzkumů, experimentů, dalekosáhlé závěry a rozhodnutí se provádějí postaru z moci úřední. Didaktika by měla mnohem víc pozornosti věnovat metodologickým otázkám, neboť nedostatky v tomto směru jsou brzdou jak pro rozvoj progresivní teorie, tak pro uplatňování tvořivé praxe. Také vztah teorie a praxe není uspokojivý. Zdá se, jako by

se obě strany nepotřebovaly, každá si jde svou cestou, ačkoliv je zřejmé, že dopředu vede jen úzká spolupráce a vzájemné ovlivňování.

Je nutno se zmínit ještě aspoň o stavu a využívání moderní didaktické techniky. Technická vybavenost škol roste a dále poroste, ale didaktická teorie nestačí držet krok s bouřlivým rozvojem technických vymožeností. Stále větší disproporce mezi technickými pomůckami na jedné straně a pedagogickou teorií a praxí na druhé straně se např. zřetelně projevují při začleňování videa a počítačů do výuky. Chybějí kvalitní výukové videopořady a televizní záznamy, je citelný nedostatek vhodného softwarového vybavení pro počítače.

V nastolování problémů bychom mohli dále pokračovat a vypočítávat další naléhavé úkoly. Uvedu aspoň ještě jeden. Žádná pedagogická disciplína se nemůže izolovat od ostatních, ale nemůže být ani mimo širší kontext ostatních věd, naopak musí hledat možnosti spolupráce a integrace. Pro obecnou didaktiku to především znamená nutnost úzké spolupráce s obrovskými didaktikami. Také pro ni je připravena půda v minulosti, je na co navazovat. O nezbytnosti posílení prestiže oborových didaktik není třeba vůbec hovořit, je obecně známo jejich nedoceňování.

Naznačené problémy didaktiky a ovšem i mnohé jiné představují též perspektivy didaktiky, poněvadž vesměs jde o záležitosti dlouhodobé a komplexní, ale současně natolik závažné, že budou určitě tvořit referenční rámec naší práce i v budoucnu. Myslím, že dozrál čas, abychom také usilovali o syntézu dílčích poznatků a závěrů a zobecňovali výsledky bádání i reflexe v nosné teoretické systémy, ale také v studenty inspirující učebnice a příručky. Víím, že všechno toto se již děje, neboť v četných směrech se již objevují nadějně přísliby, dalekosáhlé iniciativy a první výsledky. Jsem přesvědčen, že stojíme na prahu nového rozmachu didaktiky a vůbec pedagogiky. Je ovšem nutno koncentrovat své síly, vzájemně si pomáhat a z našich velkých tradic načerpat hodně odvahy, nadšení, trpělivosti a vytrvalosti. Úspěch se určitě dostaví.

K aktuálním otázkám speciální pedagogiky

Vladimír Linc — Marie Černá

Jedním ze základních znaků demokratického a humanistického civilizovaného společenství je uznání hodnoty každé lidské bytosti a z toho vyvěrající úcty i k postiženému člověku.

Z denní praxe se často přesvědčujeme o nevhodných a necitlivých po-